

ארגון המורים הדתיים בישראל
הסתדרות הפועל המזרחי בא"י

בשדה חמ"ד

בטאון לשאלות חינוך והוראה
רח' אבן גבירול 166 תל-אביב, תיבת דואר 22233
טלפונים: 444151 440316
עיצוב והפקה - סטודיו אסתטיקס טל: 338117
הוצאה לאור - הוצאת "הלל"

העורך:
נחום שיפמן

חברי המערכת:
ש. בן צור
ש. בן אור
א. וסרטיל
נ. נעים

חוברת ה-י' תשמ"ח

שנת השלושים ואחת

ב"ה

תוכן הענינים

□ מקרא

- המלך האידיאלי - המודרך ע"י נביא אמת / ד"ר ניסן אררט, חיפה עמ" 2
יחסו של שמואל הנביא למלוכה ויחסו לשאול / מרדכי טרופר, ת"א עמ" 10
דברי השירה הזאת / רבקה נגה, ת"א עמ" 18
על תופעת הגרירה (התדמות) במקרא / א. יוסיפון, ירושלים עמ" 27

□ תושבע"פ

- סמיכות הפרשיות לפי המקורות / יעקב ויזל, חיפה עמ" 32
מראית עין בצנעה ובפרהסיא בהלכה / הרב שמואל גולדשמיד, ב"ב עמ" 36

□ חינוך והוראה

- החדרת שינויים במערכת החינוך - אבחון מערכת / ניסים נעים, ב"ש עמ" 41
שילוב הטלוויזיה בחשיבה ובהוראת ההסטוריה / נתן נאדל, חולון עמ" 48
הכנות לטיול השנתי - נתוח ארוע / דן יהב, ת"א עמ" 55
דרכי תצורה חדשות בלשון העברית / רבקה גלעד, ירושלים עמ" 64
קיום והצעות לסיכום שנת הלימודים / ראובן מאמו, ירושלים עמ" 74

□ דיון ועיון

- החינוך היהודי ע"פי "ספר חסידים" / שמואל גרוס, ב"ב עמ" 78
על הכשרת תלמידי ישיבות ההסדר להוראה /
הרב יהודה שורץ, אלון שבות עמ" 89

על הכשרת תלמידי ישיבות ההסדר להוראה / יהודה שוורץ,

אלון שבות

רקע

א.

מחסור במורים למקצועות היהדות בחטי"ב ובבתי"ס התיכוניים, הביא את אנשי משרד החינוך (המחלקה להכשרת עובדי הוראה ואגף החינוך הדתי), להקמת מכונים להכשרת מורים לבני ישיבות, שבהם יושם דגש על לימודי היהדות בהיקף ובעומק רב, בצד המקצועות הפדגוגיים.

יוזמה זאת חברה למגמות החינוכיות של ישיבות ה"הסדר" החותרות להעמדת בני תורה בעלי שיעור קומה רוחנית וכושר הנהגה, חדורים תחושת אחריות לחברה ולעם, והרואים בשדה החינוך וההוראה תחום פעולה עיקרי.

מגעים - בין הגופים הנזכרים - הצמיחו תוכנית לימודי דו-שנתית, המיועדת לבוגרי ישיבות הסדר שעשו ארבע שנים בין כתליה, תוכנית שתכשיר אותם להורות את מקצועות היהדות מן הכתות העליונות של החטיבה היסודית ועד לגמר החטיבה העליונה.

בתכנית הלימודים שני מרכיבים והם משולבים אורגאנית - לימודים תורניים מחד, ולימודים פדגוגיים מאידך.

המקצועות והלימודים הישיבתיים, ממלאים את עיקר יומו של התלמיד, כשהדגש - כבישיבות - מושם על לימוד עצמי מודרך, בתושבע"פ בעיון ובבקיאות.

דגש מיוחד מושם על שיעורי תנ"ך, כשהמגמה היא הקניית בקיאות וכושר העמקה ברוב ספרי התנ"ך. כמו כן מתקיימים קורסים ושיעורים במחשבת ישראל, מבואות למקרא ולתושבע"פ, לשון עברית, פסיכולוגיה, תורת החינוך וההוראה, דרכי הוראת מקצועות הקודש (תנ"ך, תלמוד, הלכה ומחשבת ישראל) שימוש במחשב ועוד.

להרחבת אופקיו של התלמיד, מתקיימים שיעורי העשרה אחדים בתחומים חשובים ממדעי הטבע, והחברה.

חלק נכבד מן התכנית הפדגוגית מוקדש לעבודה מעשית. זו מתקיימת במוסדות שונים, על מנת להפגיש את התלמיד עם מגוון של מוסדות לימוד ומגוון אוכלוסיות תלמידים.

חלק מהתלמידים משתלבים בפרוייקט פרי"ח ובמפעלי חינוך איזוריים אחרים, כשירות לקהילה.

פרק ראשון

בשנים האחרונות חל מהפך משמעותי בתהליך הכשרת תלמידי ישיבות ההסדר להוראה. מקבוצות קטנות של כ- 80 תלמידים בשנתון בכל הישיבות (בתשל"ט), גדל מספר התלמידים לכ- 250 בשנתון. מהכשרה של שנתיים עברו המכונים התורניים להכשרה של שלוש שנים כמו בכל המוסדות להכשרת מורי בארץ (1).

מפרישה של כתות ב- 8 ישיבות פרושה היום מערכת ההכשרה על פני כל הארץ והמוסדות להכשרת מורים ניוונים מתלמידים הבאים מלמעלה מ- 17 ישיבות.

בשלושת המכונים התורניים (2) לומדים היום כ- 850 בחורי ישיבות המתכשרים להוראה. מוסד האם הוא המכון הפדגוגי והתלמידים לומדים את לימודיהם התורניים איש איש בישיבתו, ואת הלימודים הפדגוגיים במכון, בהתאם לשיטה המותאמת לכל מקום (מרחק גיאוגרפי, גודל כיתה, מורים ועוד).

מטיפול בהכשרת מורים לתושבע"פ בלבד עברו המכונים התורניים להכשרה למקצועות נוספים. תנ"ך מחשבת ישראל, לשון. (ואף

ו. לאחר שתלמיד הישיבה הכריע לטובת התכשרותו להוראה, ולאחר תהליך של לימודים והתנסות בהוראה במשך שלוש שנים, הרי הוא ניצב בפני עולם המעשה עם חרדה גדולה במישור הכלכלי. וזאת לדעת, רוב הציבור הלומד במכונים התורניים עומד ברמה המאפשרת לו לפתח קריירה בתחום האקדמי (משפטים, כלכלה, רפואה, חשבונאות וכו'). והנה בוגר מכון תורני שהוא במקרים רבים כבר בעל משפחה (בן 24 לפחות) מהסס לפסוע לעבר שוק עובדי החינוך, מחמת רמת השכר הנמוכה.

בוגר כזה המתבונן בעיניים מפוכחות על עתידו ועתיד משפחתו, מתקשה להכריע לטובת השתלבות במערכת החינוך הקונבנציונלית אשר בה רמת השכר נמוכה (במיוחד בבתי הספר היסודיים).

פרק שלישי

אין בידינו פתרונות לכל הקשיים הנערים בפני העושים במלאכה במכונים התורניים, הן בתהליך ההכשרה והן בהפניית הבוגרים לעבודה. אולם איננו פטורים מלהציע כיווני מחשבה אשר יקדמו את המוסדות להגשמת יעודם.

א. קיומם של המכונים התורניים מותנה בשיתוף פעולה מלא במישור התורני, במישור החינוכי, ובמישור המקצועי פדגוגי, עם ישיבות האם. רק כאשר ההכשרה להוראה מופעלת כחלק אינטגרלי של מערכת הלימודים של הישיבה יש סיכוי להצלחה.

ככל שישולבו יותר אנשי צוות מהישיבות, תוך מערך ההכשרה כן יגדל אמון התלמידים בחשיבות לימודיהם. הכוונה היא גם בלימודים

במכון התורני לומד המתכשר להוראה כי מלאכת ההוראה חכמה היא ולימוד היא צריכה. על שינוי זה להתחולל הן במישור של התודעה והן במישור המנטלי הרגשי. התלמיד יתקשה להשתחרר מהתחושה הזאת כל זמן שהצוות החינוכי בישיבה ממשיך להטיף לה.

ד. השאיפה לחברה אלטיסטית, למסגרת שהיא "בית ועד לחכמים", עומדת במרכז מערכת הציפיות של בני הישיבה. כידוע החברה הממוצעת היא חברה הזקוקה ל"בית הפתוח לרווחה". הניגוד הקיים בין הרצון לקבל, לעלות במעלות התורה והיראה, לבין הצורך לתת, להשפיע לחנך, הוא ניגוד הקשה מאד לגישור והוא בולט מאד במערכת ההכשרה להוראה ובעיקר בשלבי הפניית הבוגרים לעבודה.

ה. מטבעה של הכשרה להוראה שהיא מחייבת לימודים כלליים, השכלה כללית, ועיון בספרות מקצועית. ההכשרה להוראה מפגישה את הבחורים עם ספרות בקורתית (במקצועות כמו מבוא למקרא או מבוא לתושבע"פ), עם מורים מהעולם האקדמי (במקצועות כמו לשון עברית, פסיכולוגיה, פילוסופיה של החינוך), ועם מכשור מודרני (כמו טלביזיה, וידאו, מחשבים וכו').

כל אלה לעתים לא מתישבים יפה עם עולמה של תורה כפי שהוא מתגבש בישיבה. חוסר זהירות של מורה, או עיון בלתי מודרך בספרים מסוימים, או שימוש בלתי מבוקר במכשירים, עלולים ליצור התנגשות חזיתית עם המערכת החינוכית בישיבה. התנגשות שתערער את כל תהליך ההכשרה כתוצאה מחוסר אימון, ניכור, או אף שלילה ופסילה של מרכיבים מסוימים מתוך תהליך ההכשרה.

4. התכנית מכונה "הוראות הפעלה של המכונים תורניים להכשרת מורים" והיא התפרסמה מטעם אגף החינוך הדתי והמחלקה להכשרת עו"ה במשרד החינוך בקיץ תשמ"ג.

התורניים גם בלימודים הפדגוגיים ובעיקר בהכשרה המעשית. ראש ישיבה או ר"מ, השותפים עם תלמידי המכונים בהתלבטויות הקשורות לדרכי הוראה בבתי ספר, או לשאלות חינוכיות הקשורות לעבודה עם ילדים, יכולים להשפיע השפעה מכרעת על טיב ההכשרה. על אנשי הצוות בישיבה להיות אחראים על הכנת הבחורים בכל המקצועות התורניים לתפקידים כמורים, וזאת בנתינת דעת על פיתוח יכולת ניתוח של סוגיות בגמרא ובתנ"ך, ועל דרישות ברורות ברמת הבהירות וההיקף של הדיעות.

ב. ההכשרה הפדגוגית צריכה להיות מתומצתת ויעילה, ואם זאת מגוונת ופלורליסטית. על התלמידים להכיר מסגרות חינוך שונות, שיטות הוראה שונות ומגוונות. על פרחי ההוראה לפגוש אנשי חינוך בעלי השקפות שונות, כדי שישכילו להתמודד בעתיד עם מגוון רחב של תפקידים ועם עבודה ברמות שונות, באוכלוסיות שונות, ובמסגרות חינוכיות שונות.

המכון התורני צריך להציע בפני התלמידים תוכניות לימודים מגוונות, אמצעי עזר מגוונים, וכלים גמישים ככל האפשר המתאימים לכל סוגי התפקידים.

מבנה מודולרי של הכשרה יכול לקדם בחורים, איש איש על פי רמתו וציפיותיו. מבנה כזה מבוסס על הכשרה בשלושה או בארבעה שלבים. (למשל הכשרה לגמרא כשלב ראשון, אח"כ הכשרה לתנ"ך ואח"כ הכשרה למחשבת ישראל או לשון, אח"כ הכשרה למילוי תפקידים כמו רב ב"ס מרכז מקצוע וכו').

ג. תחושת המשבר בחינוך, תחושת הקשי לקיים מסגרת של חינוך לערכים וקירוב לבבות של תלמידים למקצועות הקודש, צריכה להיות תחושה קיומית אצל אנשי הצוות החינוכי בישיבה. תחושה זאת מובילה להכרה שיש לקיים מערכת מקצועית שיטתית שתכין את הבחורים,

להתמודד עם משימות החינוך בבית הספר הדתי ובחברה הדתית המודרנית. המכון התורני אשר יספק מידע רלוונטי לאנשי הצוות בישיבה, ואשר ישתף ככל האפשר את המורים והרמ"ם בתופעות העגומות המלוות במקרים רבים, את עבודתם הבלתי מקצועית והבלתי יעילה של מורים לא טובים למקצועות הקודש, יגרום לכך שחשיבות ההכשרה המקצועית תהפוך להיות ענינם של אנשי הצוות בישיבה, לא פחות מעניינם של המורים במכון.

רמ"ם וראשי ישיבות שיגזרו על תלמידיהם את חובת ההתכשרות המקצועית להוראה, כדי למנוע מהם בעתיד עשיית מלאכת ה' רמיה, יביאו לתנופה רבתי וליעילות בלתי רגילה, בעבודה הפדגוגית של המכון.

ד. תלמיד הישיבה חי במערכת חינוכית אשר מכוונת לחסד, לדאגה לכלל, ולאחריות ציבורית, אולם באותה מערכת עצמה קולט התלמיד את חובת ההתמסרות המוחלטת ללימוד תורה.

פעולות התנדבות בתחום החינוך במהלך שנות הלימודים (פר"ח, הדרכה בתנועות נער, גשר, מילוי מקום בבתי ספר במצוקה וכו'), הם פעולות שהתלמידים נדרשים להם ברגשות מעורבים. הצלחת הפעולות תלויה בהיותן מבוקרות ומודרכות כדי שהתלמידים יפיקו מהם גם תועלת הכשרתית, ובעיקר בהיותן מוגבלות מאד בהיקפן. בוגר ישיבה יכריע ביתר קלות לפנות לעבודה באיזורי מצוקה, אם יובטח כי תהיה הזדמנות אף במקום מרוחק לקיום בית ועד לחכמים, לקיום לימוד תורה בחברה, ו"כולל" של אח"צ, או מסגרת של שיעורים.

ה. ההתמודדות עם השכלה כללית במהלך הלימודים במכון עם ספרות בקורתית ועם גישות ורעיונות שאינן מתישבות עם המקובל בישיבה, עלולים לשבש את האיזון העדין הקיים בין הלימודים התורניים לבין הלימודים הכלליים. עולם הישיבות כידוע לא עשוי מעור אחד, וחומר

מסויים הפסול בעיני רבנים אלה, יכול להיות מקובל על רבנים אחרים. ספרים מסוימים הפסולים בישיבה אחת מלעמוד על מדפי הספריה, יכולים בישיבה אחרת להיות מונחים על השולחנות בבית המדרש.

חסיית (גיל 24-25) ובדרך כלל מטופלים במשפחות והם הוכשרו להוראה בבתי ספר על יסודיים. (משרד החינוך איננו המעסיק הישיר של עובדי החינוך בבתי ספר על יסודיים).

מטבע הדברים השיטה הנוכחת לא מתאימה לטיפול בבוגרי המכונים התורניים, ויש לפתח שיטה אחרת או להתאים את הנוהלים לאוכלוסייה מיוחדת זאת.

יש ליצור בכל שנה בעוד מועד מיפוי של הצרכים במערכת, ולתכנן את שילוב הבוגרים פי מספר המסיימים הצפוי.

הכוונה היא להתחיל לטפל בהכוונת הבוגרים לעבודה כבר בחודשים כסלו - טבת בכל שנה ולא סיון - תמוז.

יש לקבוע רשות אחת מטעם החינוך הדתי, אשר תרכז פעולה זאת ותציע את אפשרויות העבודה בפני הבחורים. כיום גדול היצע העבודה ממספר המועמדים, ועל כן טבעי הוא שהבוגרים פונים לישיבות תיכונות או לבתי ספר במרכז הארץ ולא למקומות בהם זקוקים להם ביותר. יש ליצור תנאים מתאימים לקליטת משפחות הבוגרים, הן מבחינת תנאי המגורים, עבודת האשה, חנוך הילדים, והן מבחינת האווירה במוסד החינוכי, שתאפשר קליטה טובה של בוגר המכון.

חתימה

המכונים התורניים שליד הישיבות פורחים בזכות שיתוף פעולה והבנה בין הגורמים השונים הקשורים בהם. ישיבות ההסדר, הנהלת החינוך הדתי, המחלקה להכשרת עו"ה, המרכז לחינוך דתי, והנהלות המכונים.

הבוגרים של המכונים מטביעים חותמם על מוסדות חינוך רבים ברחבי הארץ.

אך עדיין רבה המלאכה, אם במישור של שיפור ההכשרה של תלמידי הישיבות לקראת המשימות העומדות בפניהם, ואם במישור של ניצול נכון של הבוגרים לתועלת מערכת החינוך,

חשיבות הרחבת האופקים של המורים לעתיד, חשיבות המפגש שלהם עם ספרות עזר מחקרית ועם חומר היסטורי פילוסופי או פסיכולוגי גדולה ביותר.

לא יכולה להיות הכשרה מקצועית להוראה ללא אלה. מגבשי תכנית הלימודים למכונים ובעיקר המורים למקצועות ה"חול" עומדים בפני דילמה קשה. עד היכן להרחיב, עד היכן לפתוח שאלות של מדע, של סתירות ושל ביקורת.

אין ספק כי הכשרת מורים על "טהרת הקדש" היא הכשרה המתאימה לרוח הישיבה, אולם היא חסרת מימד של התמודדות עם הבעיות הקשות.

על המכון התורני להעמיד מורים אשר ידעו לנצל נכון את החומר הכללי הרלוונטי בכל מקצוע ומקצוע ויגישו אותו לתלמידים על "טהרת הקדש".

דהיינו לא ויתור על ידיעות חשובות, לא צמצום אופקי התלמידים, אלא הרחבה והעשרה בצורה מבורקת תוך שיתוף רמ"ים ואנשי חינוך מהישיבה.

ו. הפניית הבוגרים לעבודה וניצול תרומתם למערכת החינוך בצורה היעילה ביותר היא החוליה הקריטית במבנה כולו.

השיטה המקובלת במשרד החינוך להפניית בוגרי סמינרים לעבודה מתאימה לאנשים השונים לחלוטין מבוגרי המכונים התורניים. מדובר למשל בהפניית גננות צעירות לעבודה בגני ילדים, או בהפניית מורות צעירות לעבודה בבתי ספר יסודיים. או אפילו בהפניית מורים לחטיבות ביניים מורים, שהוכשרו בסמינרים ויצאתם לעבודה היא צעד המובן מאליו.

בוגרי המכונים התורניים הם מבוגרים

והכוונה יעילה שלהם למקומות עבודה מתאימים, יעילה, ואם בגיבוש מסגרות השתלמות קבועות
ואם בגיבוש דרכים לליווי בוגרי המכונים לבוגרי המכונים העושים במלאכה בכל אתר
בראשית דרכם והכוונתם לביצוע תפקידם בצורה ואתר.

